

Número 147
gener -març
2007

el butlletí

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

EDITORIAL
ARTICLE
COL·LECCIONABLE
CRÒNICA D'ACTIVITATS
PROPERES ACTIVITATS

el butlletí

Edició:

AMICS DE L'ART ROMÀNIC
DEL BAGES

Baixada de la Seu, 3
08241 Manresa

Correu-e: aarb@manresa.org

WEB: <http://www.manresa.org/aarb>

Coordinació

Francesc Junyent

Disseny i composició

Anna Martí

Consell Assessor

Joan Badia
Josep Llobet
Mercè Matas
Jaume Moya

Correcció

Jesús Sagués

Impressió

Sarrió

Dipòsit legal

B-3551984

Tiratge

425 exemplars

EDITORIAL

El passat dia 2 de març de 2007, tal i com estava anunciat, va tenir a la sala d'actes del Montepio de Conductors de Manresa l'Assemblea General Ordinària de Socis dels Amics de l'Art Romànic del Bages i, tot seguit, l'Assemblea General Extraordinària, per a l'elecció de President de l'Entitat i de la seva Junta Directiva, amb el corresponent programa d'activitats.

Cal informar que per primera vegada en la història de la nostra entitat no hi va haver cap candidatura presentada per a la Presidència dels AARB, la qual cosa va fer que les persones que continuaven en la Junta Directiva prenguessin la decisió entre elles, i és presentés com a candidat a President el Sr. Francesc Junyent i Maydeu, el qual fou proclamat President dels Amics de l'Art Romànic, amb els vots a favor de tots els socis assistents a l'Assemblea, i amb el suport total de la Junta Directiva.

A partir d'aquest moment s'enceta una nova etapa dels AARB, amb renovada il·lusió, i amb ganes de continuar una tasca encetada ara ja fa més de 25 anys, en la defensa i difusió de l'art romànic i del món medieval, i a la vegada oberts a noves propostes culturals i d'estudi, que ens ajudin a millorar, conèixer i difondre el nostre patrimoni cultural.

D'altra banda, aprofitem aquest espai per agrair a totes les persones que durant aquest últim any han estat treballant dins la Junta de la nostra entitat, i que per diversos motius han hagut de deixar el seu treball a la Junta, però que, en tots els casos, s'han mostrat oberts a tot tipus de col·laboració. A tots ells moltes gràcies!!!

La Junta

El claustre de l'Estany planteja nombrosos dubtes: la varietat estilística dels capitells, el desordre respecte a la ubicació originària, la sobreposició d'estructures, la desconexió d'intervencions en èpoques històriques, un incendi, un terratrèmol... És evident que hi ha hagut canvis estructurals: la temporització més habitual és deduir que el principal es produís després del terratrèmol

de 1448, i que en el moment de refer l'obra s'optés per una arquitectura més atrevida en eliminar els pilars. Però se'ns planteja una altra hipòtesi: que aquests canvis es produïssin un cop acabat definitivament el claustre, en decidir-se una obra diferent. Aquest hauria estat el moment de la desendrega en el discurs inicial dels capitells que, tanmateix, a causa de la diversitat de tallers, tampoc seguia cap ordre específic. L'incendi i el terratrèmol podrien haver provocat només problemes que no haurien afectat l'escultura, com la pèrdua del teginat del sostre, alguna mutilació d'elements sobresortints o l'apuntament de tota l'obra amb pilars afegits tement nous moviments sísmics.

En aquest primer article sobre el claustre de l'Estany intentarem ordenar una mica les dades que tenim i fer-nos una idea dels passos seguits entre el possible inici del claustre fins a com ha arribat als nostres dies, establint una hipòtesi de procés cronològic.

1. L'inici: finals del XII-primer quart del XIII

No tenim cap notícia -ordre de pagament,

referència- sobre l'inici de la construcció del claustre. La majoria d'estudis accepten que s'inicià un cop acabada l'església, consagrada l'any 1133, però res certifica que l'obra del claustre comencés immediatament i menys a

un ritme àgil. Els autors que consideren que amb l'església acabada es deuria iniciar el claustre situen els capitells a l'inici del segon terç del XII; Ainaud ja va indicar,

però, que la iconografia podria ser un xic més tardana, i Besaran insinua que, per l'estil, els capitells de l'ala nord poden pertànyer ben bé al 1200¹. Molt probablement la prioritat de les obres es dirigís a les necessàries edificacions de caràcter pràctic, de manera que el claustre no s'abordaria fins al darrer quart de segle, i no immediatament a partir del 1133. D'altra banda, cap dels capitells del claustre manté parentius estilístics amb els pocs capitells de l'església (finestra de l'absis central i columnes del presbiteri), més primitius i datables a la vora del 1133, cosa que reforça la factura més tardana del claustre.

Sí que sembla que l'espai destinat a pati ja deuria estar definit des de la primera concepció del conjunt: els primers edificis monacals, tot i alterats amb els segles, no s'han mogut de lloc, i deuriem haver deixat delimitat el quadrat central de pas. És possible que pels volts de la data de consagració hi hagués ja un pasadís a tall de deambulatori, però no columnes ni menys capitells, ni que sigui per raons econòmiques!

Els capitells exteriors de la galeria nord han estat reconeguts com els més antics. Entre

EL CLAUSTRE DE L'ESTANY (1) POSSIBLE PROCÉS DE CONSTRUCCIÓ

Laura de Castellet

Responsable del monestir de l'Estany fins a febrer de 2007

1. AINAUD de LASARTE, Joan (1967), Les chapiteaux du cloître de l'Estany en Catalogne, *Archaeologia* núm. 14, gener-febrer 1967. BESARAN, Pere (2000) "Revisions i propostes per a l'escultura del claustre de l'Estany", *Lambard*, vol. XII, 1999-2000. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

d'altres raons, el passadís que deambula vora l'església sol ser el primer en ésser abordat. Si se'ls pogués reconèixer una filiació o parentiu amb alguna altra obra coneguda i datable, la cronologia del començament del claustre començaria a prendre forma, però enlloc de Catalunya es poden trobar escultures paral·leles als capitells de la galeria nord de l'Estany. Les familiaritats iconogràfiques o discursives que es poden constatar amb obra escultòrica del Llenguadoc, la Provença o el nord d'Itàlia, així com amb dos capitells civils de Girona, no fan més que constatar trets comuns del segon romànic a Europa, i una mobilitat de les idees i les persones més àgil

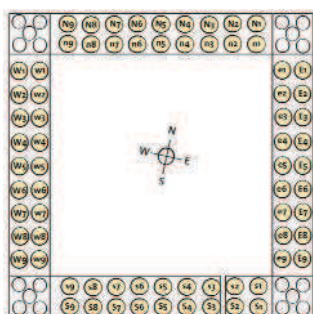

Fig. 1 - Plànol-guia dels capitells del claustre

s'hagi trobat cap paral·lelisme evident.

En canvi, la clau de l'inici de l'obra ens la donen uns capitells de les galeries interiors nord i est, com els e2/E2 o l'n3 (vegeu el plànol-guia, Fig. 1); aquests capitells estaven inicialment esculpits a les quatre cares, i fou en ubicar-los posteriorment en parells que les parts interiors sobresortints van ser escapçades i mutilades (Fig. 2). Això significa que la idea inicial del claustre era d'una sola colum-

na -i capitell- per arc, de manera que les quatre cares poguessin ser llegides. Doncs bé, resulta que els motius d'aquests capitells apareixen al claustre de Ripoll, i poden ser considerats sortits dels seus tallers. El treball escultò-

ric a Ripoll es pot datar documentalment fins ben al final del XII, i a partir del darrer quart del segle els experts tallers sorgits de Ripoll s'escamparien pel país: aquests capitells, doncs, es podrien datar a les acaballes del XII. La idea canvià aviat perquè hi ha altres capitells d'influència ripollesa ja esculpits només a tres de les cares, com els e3/E3 o la sèrie dels W1, W4.

La sèrie bíblica de la galeria nord (N1 a N9), per tant, caldria datar-la posteriorment a aquests, i ja en la frontera amb el s. XIII. Quan es féu l'encàrrec a aquest taller l'estructura ja estava establerta en columnes dobles i amb pilars interposats al mig de la galeria. Ens ho corroboren els capitells N7 i N8: la tercera cara de l'N7 i la primera de l'N8 no està historiada, de manera que anaven inicialment adossats a un pilar. Els capitells del pati (n1 a n9) alternen motius decoratius amb animals fantàstics, barrejats amb altres capitells de les galeries laterals i desendreçats, ja que les cares

Fig. 2 - Cara interna escapçada del capítell n3.

2. Hipòtesi defensada per BESARAN entre d'altres; el parentiu sembla probable amb l'escola de Pisa-Gènova, sense que ara com ara es pugui confirmar aquesta relació.

Fig. 3 - Cara superior buida de l'N7; darrera es veu la cara superior buida de l'n6, amb part d'una decoració més tardana per dissimular el buit.

buides no es corresponen a les dels capitells interiors (Fig. 3).

2. L'avenç de l'obra: mitjans del XIII

Un cop feta aquesta arrencada inicial al tombant de segle, fruit d'una bona inversió econòmica, les posteriors campanyes de construcció i escultura del claustre s'anirien alentint d'acord amb una situació econòmica variable. Les galeries est i oest, independentment de la desendrega posterior, són obra de diversos tallers, i probablement del país ja que se'ls poden trobar alguns paral·lelismes³. La qualitat és generalment inferior, o sigui que ja no es tracta d'un encàrrec de prestigi artístic sinó de l'obra més o menys reeixida d'assequibles picapedrers locals. Si la documentació del

monestir deixa veure una bona situació econòmica fins als anys 20, preparada per mantenir la despesa de l'obra del claustre, més endavant l'administració passa per diversos altibaixos que versemblantment afectarien, entre d'altres, el ritme d'aquests treballs: l'any 1242, per exemple, cal recórrer a la intervenció del bisbe de Vic a causa dels endeutaments de la comunitat⁴. Un estudi de l'economia de l'Estany sota la direcció del darrer prior Guillem de Montoliu (1224-1264), a partir de la documentació del mateix arxiu del monestir, potser ens permetria detectar amb major precisió els períodes en què es poguessin reprendre campanyes puntuals al claustre, però en qualsevol cas és durant aquest temps que se succeeix la intervenció de tallers diversos.

I la primera notícia documental del claustre és d'aquest període: un document de 1258 parla d'*omnes processiones factas in claustro*, o sigui que encara que no estigués acabat hi deuria haver galeries deambulatòries per poder fer una volta processional⁵. No es precisa res més, i per tant no podem saber el nombre de galeries, ni si estaven cobertes, ni si s'hi estava treballant. Però que s'hi fes processó és que ja deuria tenir aparença de claustre...!

3. L'acabament: darrer quart del XIII

Aquesta etapa deuria acabar prou bé si tenim en compte que l'any 1264 l'Estany passa de priorat a abadia, categoria que comporta més comunitaris... i més rendes. Durant les dues

3. En un proper article d'aquest Butlletí de l'AARB abordarem un intent de classificació dels diversos tallers i escoles al claustre de l'Estany.

4. Document de l'any 1242 citat per PLADEVALL (1978) *El monestir romànic de Santa Maria de l'Estany*. Barcelona, Artstudi.

5. En la cronologia publicada per PLADEVALL s'esgrimeix aquest document dient que el claustre "deuria estar a punt d'acabar-se"; en realitat el document (AME) no constata res més que aquesta frase: es fan processons al claustre.

Fig. 4 - Exemples dels tallers tardans: a) taller "dels capitells còncics", e6/E6. b) taller "del trepant" o de les espirals, E4. c) taller "de les llaceries", S4 i S5/s5

dècades següents el monestir duu a terme algunes inversions econòmiques d'envergadura, per les quals podem suposar que s'havia acabat la càrrega econòmica que suposa un claustre⁶. És en aquesta etapa que es podrien correspondre les darreres campanyes d'escultura, amb tres tallers tardans i de prou personalitat cadascun. Un és el de capitells com els W5, W6, E6, e6 o E8. Un segon, potser aprofitant capitells d'una altra obra, aportaria els E4, E7 o S8; finalment, un darrer taller esculpiria els de la galeria sud plens de filigranes i llaceries pràcticament gòtiques, així com també de marques heràldiques (Fig. 4). Aquestes darreres suposen l'aport econòmic extern que hauria facilitat l'acabament de l'obra, esponsorització que s'aconseguiria amb l'estabilitat econòmica del monestir, a més d'una acurada diplomàcia en un moment en què l'abat fa prevaldre els seus drets dins la canònica de Vic.

Si bé els primers estudis dataven la galeria sud a l'entrada del XIV, cal situar-la com a molt

Fig. 5 - Marca heràldica amb l'escut d'armes de la casa de Cardona

Fig. 6 - Marca heràldica amb la creu xx pròpia de la casa de Tolosa.

tard al darrer terç del XIII. La clau de volta de la cronologia la té, com ja va estudiar Ainaud⁷, el cavaller del capitell S2 amb les armes dels Cardona (Fig. 5). La forma de l'escut i la llança, així com l'ostentació de les armes a la gualdrapa del cavall, és habitual en segells nobiliaris catalans entre el 1235 i el 1272. A partir del 1281 els segells ja adopten una altra tipologia, encara que l'escut rodó i la gualdrapa se segueixen representant en pintura mural al s. XIV. També podria aportar informació interessant l'heràldica del capitell

6. Per exemple, la compra de dues cases a Barcelona, citada per PLADEVALL, pàg. 116.

7. AINAUD, *op. cit.*

S3 (Fig. 6), encara en estudi⁸. La darrera empena, doncs, es podria situar com a molt tard entre els anys 60 i els 80 del s. XIII, coincidint amb el primer abaciat de Ferrer de Calaf (1264-1277). La seva successió comportà l'escissió de la comunitat i l'elecció paral·lela de dos abats, fractura que no se solucionà fins a l'any 1289: una època inestable no es presta a grans obres.

En tot cas, si bé fa anys els estudis fets al monestir de l'Estany situaven l'execució del claustre entre 1133 i l'entrada del 1300, dilatant-se durant més de 150 anys, els capitells es podrien datar entre aproximadament la dècada de 1180 i la dècada de 1270. Menys de cent anys que tanmateix s'inclouen en un període en contínua evolució com per acollir estils diferents i conceptes distants. D'altra banda, aquesta cronologia ens acosta als inicis del gòtic: més d'un estudiós ha defensat la proximitat gòtica de l'escultura de l'Estany dins unes estructures prèvies romàniques, enquistant el claustre en un període d'absoluta transició⁹.

4. Els accidents de 1395 i 1448

Feta la deducció de tot aquest procés, dos esdeveniments ben documentats han fet suposar canvis radicals en l'estructura del claustre. El primer és l'any 1395: després de llargs plets a Oló per la compra del castell, l'empobriment de la comunitat a causa de la pesta i un llarg setge a Oló per la seva oposició, la població ataca i saqueja el monestir. Els canonges es

van dispersar, i els danys al claustre els detalla una visita episcopal quatre anys més tard, en fer constar que la coberta de fusta s'ha cremat¹⁰. La comunitat no es restablí a l'Estany fins al 1436, quan un nou abat i una nova comunitat reemprengueren les obres de restauració (consta que el 1442 ja estaven força avançades) fins a una segona desgràcia: el terratrèmol de 1448. La majoria d'estudis han atribuït al terratrèmol l'ensulsiament del claustre i als anys posteriors una obra d'urgència en què es desubicarien els capitells. Aquell mateix any alguns canonges interposaren un plet a l'abat acusant-lo de les obres que no havia fet (i per les quals els retenia el sou!), i de les quals ell es defensa amb precisió. El

Fig. 7 - Desplaçament de les columnes del seu sòcol a la galeria sud.

8. En un proper article al Butlletí de l'AARB sobre temàtiques poc estudiades als capitells de l'Estany mirarem d'escatir l'heràldica del capitell S3.

9. Pere Besaran "acusa" d'aquestes reticències a l'hora d'acceptar la goticitat de l'escultura de l'Estany a l'excessiu interès i prestigi que té el romànic a Catalunya, sense deixar entendre la llibertat amb què evolucionen els corrents artístics.

10. "Erat valde pulchra et bene depincta", segons la Visita episcopal de 1399. AMEV, 1201a, *Visites 1394-1399*, i PLADEVALL, pàg. 141

document detalla que el claustre està protegit temporalment per un teulat de palla i que en part ja s'està cobrint amb teula; del que es dedueix que les galeries no han caigut ni en cap moment s'hi esmenten obres. També s'hi diu que estava fet "un claper de pedres", frase que s'ha adjudicat sense fonament al claustre quan en realitat es refereix clarament a l'estat general dels edificis del monestir abans del terratrèmol, tal com se'l trobà l'abat Ramon de Pinosa l'any 1436, i que de fet vol descriure un aspecte global molt descurat més que no pas un ensorrament real¹¹.

Però no només podem llegir els documents escrits sinó també les pedres; l'observació de les bases de les columnes mostra que algunes d'elles estan desplaçades cap a l'interior del pati, moviment que també afecta a la rectitud del columnam. Aquest desplaçament es produeix especialment a les galeries E i S, i revela un moviment de passadís a pati i després un retorn invers fruit de l'ona expansiva, que hauria pogut provenir de l'angle S/SE (Fig. 7). Si aquesta és la posició resultant dels efectes sísmics és que després no es va alterar per refer el claustre i reendreçar els capitells. Sí que consta que el terratrèmol va comportar rèpliques menors, el que explicaria que, per temor

a una ensulsiada de l'afeblida estructura, s'apuntalés amb sòlids pilars a les cantonades i a algunes de les galeries. Aquests pilars es mantindrien fins a l'any 1896¹² i apareixen ben detallats en la visita que Ramon Arabia va fer a l'Estany l'any 1881¹³. Per aquesta raó alguns capitells

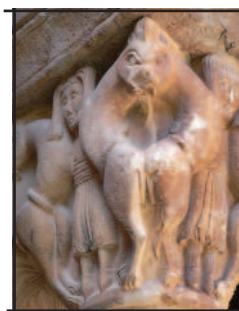

Fig. 8 - la banda esquerra, blanca, havia estat tapiada, mentre la dreta, picada, estava al descobert (W3).

que havien estat tapiats es conserven d'una banda absolutament nets i com "acabats de fer" mentre de l'altra ens han arribat més fets malbé pel pas del temps! (Fig. 8). El claustre, doncs, no havia caigut ni s'havia reconstruït, sinó que simplement es va apuntalar i cobrir d'urgència. Quan es van produir, doncs, els canvis estructurals?

5. La remodelació final: primer terç del segle XIV

Els canvis s'haurien dut a terme abans d'aquestes vicissituds, i no per accident sinó de manera intencionada. El principal delator d'a-

11. Aquest document està actualment exposat al Museu de l'Estany, que disposa d'una transcripció. N'extraïem alguns passatges interessants: "Es imposible que lo monastir, lo qual en sexanta anys passats se es trigat enderrocar hi derruir, com lo dit abat hage trobat aquell en un claper de pedras, que en tant poch temps la dita reparació fos feta." "Com dihen que en la claustra del monastir tots digmenges e festas precipuas se solia fer processor axí com en la seu de Vic." "Jatsia quant lo dit abat vench en lo dit monestir tota la claustra estages en un claper de pedras, lo qual lo dit mossen lo abat feu escombrar e ha feta retornar la sisterna en aquella e feta la primera cuberta de teulas, car la segona enquera no ha haut temps." "Com dihen que .VIII. dias del mes de juliol del any present .M.CCCC.quaranta vuyt, dolent-se de la destrucció, vuy en dia durant e continuan los terratremols, per los quals la major part de la sglesia hi del monestir es stat enderrocat e enquera tot jorn se enderrocha."

12. L'any 1896 el bisbe Morgades sufragà una restauració a l'Estany: a part de diversos treballs a l'església es van retirar tots els pilars de les galeries (que no els dels angles), es va refer una ala i pràcticament tot el sostre.

13. ARABIA i SOLANAS, Ramon (1881) *Una excursió a Santa Maria del Estany, 1 y 2 de Janer de 1881*. Barcelona, Anuari de l'Associació d' Excursions Catalana, any 1. Anàlisi detallada del claustre abans de les obres citades; una de les il·lustracions és la planta del claustre amb el detall dels pilars.

CAVALLERS NORMANDS I SERGENT BRETÓ

*Cavaller normand (primera meitat del segle XII)
WHITE MODELS (ITÀLIA)
Figura pintada per Aleix Pratdepàdua*

CAVALLER NORMAND

Primera meitat del segle XII

L'element defensiu bàsic d'aquest cavaller consisteix en un ausberg amb caputxa de malla, no gaire llarg i de màniga curta, amb l'additament d'una peça quadrangular a l'alçada del pit, la funció de la qual no queda prou clara. Es protegeix la cama dreta amb una mitja de tela gruixuda, reforçada amb tires de cuir, i l'esquerra amb calça de malla. Ambdós peus, però, són recoberts amb escates metàl·liques i van calçats amb esperons de punxa.

Sota l'ausberg porta una llarga vesta sense mànigues, a manera de gonella, que sembla feta de domàs i probablement d'origen oriental. Es protegeix el cap amb un elm cònic punxegut pintat a base de girones corbats de tons blavosos i grocs. Vinculat amb el casc apareix un nasal que contribueix a defensar el rostre. Protegeix el seu cos amb

un escut ametllat que duu subjectat amb un maniple.

Va armat amb una espasa, encabida dins una beina de cuir, i una destreal, arma contundent que ocasionava greus ferides.

L'arnès d'aquest cavaller normand és semblant, en alguns aspectes, al que duïen alguns cavallers representats a la Bíblia de Rodes (principis del segle XI) i al tapís de Bayeux (segona meitat del segle XI). Per això, és versemblant situar-lo cap a començaments del segle XII, quan encara, pel que fa a l'evolució de l'arnès, no s'havien produït gaire canvis en relació amb el segle anterior; bé que també es podria situar vers mitjan segle, però, en aquest cas, es tractaria d'un arnès passat de moda, fet que tampoc no era estrany que s'esdevingués.

CAVALLER NORMAND

Segona meitat del segle XII (c.1170)

PEGASO MODELS
(ITÀLIA)

Escultor: Luca Marchetti

Pintor: Paco Ariza

Aquest cavaller es protegeix amb un ausberg i una túnica enconxada o cambax, interposada entre l'ausberg i una llarga vesta interior col·locada a manera de gone-lla. L'ausberg té les mànigues curtes; per això, en aquest cas, els braços són resguardats amb dos braços de malla independents que també cobreixen les mans mitjançant unes manyoples. Es resguarda les cames amb calces de malla, però amb la particularitat que les sabates o esarpes són recobertes d'escates. Els esperons que porta per estimular el cavall són, en consonància amb l'època, punxeguts i sense rodeta. Cal ressaltar el fet que dugui una caputxa de tela gruixuda o bé de cuir, talment com si fos un capmall, en substitució de la de malla. De tota manera, no es pot descartar

que es tracti d'una peça col·locada damunt la caputxa de malla per protegir-la del sol i de la pluja i alhora utilitzar-la com a complement defensiu.

Es cobreix el cap amb un elm cònic punxegut, pintat a base de llistes verticals vermelles i blaves que s'afuen vers la punta. Com a arma ofensiva, utilitza una espasa i es defensa amb un escut d'ametlla fermat per un maniple; és pintat amb els mateixos colors de l'elm i reforçat amb barnilles metàl·liques disposades en forma de car-boncle.

L'arnès, amb què es guarneix, s'ajusta perfectament als models utilitzats a partir de la segona meitat del segle XII.

SERGEANT BRETÓ

Segona meitat del segle XII (c.1160)

ANDREA MODELS
(MADRID)
Escultor: A. Terol
Pintora: Anna Derqui

Aquest guerrer bretó protegeix el seu cos amb un llarg ausberg, que també li cobreix els braços, i li resguarda el cap mitjançant una caputxa de malla que, en aquest cas, la duu enretirada i posada endarrere. Porta les cames cobertes amb calces de malla i els peus sobreprotegits amb escarpins de cuir. Vesteix una llarga sobrevesta, sense mànigues, que arriba fins als peus; és ornada mitjançant una partició on hi ha els mateixos colors –groc i verd– que figuren a l'escut i que també es repeteixen al casc, que és rodó i proveït de nasal.

Com a armes ofensives utilitza una espasa, que duu encabida dins la beina, i una llança que sosté amb la mà esquerra.

L'escut, amb què es defensa, és ametllat i els senyals heràldics que hi figuren deuen correspondre als del seu senyor: escut partit d'or i de sinople; sobre el tot un lleó de gules, linguat i armat d'atzur.

La manca d'esperons evidencia la seva condició d'infant, però d'una categoria superior a la d'un simple peó, en aquest cas la de sergent.

Fig. 9 - Dau superior sense decorar, en un principi adossat a un pilar (S4).

Fig. 10 - Dau superior dissimulat (w6) i un altre amb la decoració no acabada (W6).

Fig. 11 - Bases de columna a la galeria nord, del segle XIV.

quest procés és que tretze capitells tenen una cara només decorada al dau inferior, mentre que el superior es manté llis (Fig. 9), i altres set tenen al dau superior una decoració minsa, tot just incisa i començada a buidar, en un estil comú però sempre diferent de la resta del capitell: en algun moment posterior a la seva execució, doncs, es volgué dissimular l'espai buit quan quedà al descobert (Fig. 10). Per tant, hi havia hagut vint capitells adossats a deu pilars. Aquestes decoracions tardanes, a més, tenen un paral·lel: les bases de les columnes de la galeria N, clarament posteriors als capitells que suporten –d'inicis del XIII– i datables per l'estil al XIV (Fig. 11); en canvi a la galeria S, de finals del XIII, hi ha bases més primitives i possiblement coetànies als seus capitells (com les de la Fig. 7). Això permet deduir que en algun moment les bases originàries de la galeria N, ja erosionades, es deurién substituir per unes de noves, mentre les de la S es van deixar intactes. I això deuria passar, si observem l'estil decoratiu, en el mateix moment en què es van dissimular els espais buits que quedaven als capitells després d'eliminar els pilars i que també coincideix amb l'estil dels capitells dels angles, només amb l'excepció de l'angle SW, anterior, del mateix

Fig. 12 - Capitell angular (l) i capitells S9/s9 i angle SW.

"taller del trepant" i que suposaria un cert lligam entre els darrers treballs escultòrics i el canvi d'estructura (Fig. 12).

Per tant, entre l'acabament del claustre a finals del XIII i el saqueig de 1395 es va decidir, de manera premeditada i acurada, de desmuntar el claustre i tornar-lo a muntar. Quan es produí aquesta obra d'envergadura i amb quina finalitat?

La documentació del monestir no permet deduir res de res, i tota la primera meitat del segle XIV sembla no patir greus problemes materials. Potser l'abaciat amb major bonança econòmica i política fou el de Berenguer de Riudeperes (1316-1329), que ja duia una dilatada experiència administrativa a la casa; sota

Fig. 13 - Ossera de l'abat Berenguer de Riudeperes, amb les armes familiars (les peres) i el seu epitafi: "Ac propiam ecclesiam in spiritualibus temporalibusque quamplurimum decoravit".

la seva direcció el monestir aclarí i corregí diverses causes pendents, i el seu epitafi diu que "enriquí molt l'església de béns espirituals i temporals" (Fig. 13), a la darrera d'un conjunt d'osseres abacials que molt probablement féu construir i dignificar ell mateix i que no tingueren continuïtat. Doncs bé, les armes de Riudeperes no només apareixen a l'ossera sinó

Fig. 14 - Armes dels Riudeperes al capitell S6.

també dissimulant l'espai superior que havia quedat buit al capitell S6 (Fig. 14). Aquesta marca heràldica

no s'havia esculpit d'origen, com la de Cardona o d'altres, que ocupen una cara sencera, sinó que és un dels afegits posteriors en quedar aquesta cara al descobert: podria molt ben ser la signatura de qui féu fer aquesta reestructuració del claustre.

La raó del canvi ja és més difícil d'escatir, però deuria ser prou poderosa com per justificar una despesa d'aquest calibre. Tot i que a nivell d'hipòtesi, intentant aclarir per què es va deixar així el claustre i traient dades de tota la història del monestir, només se m'ocorre una justificació: la necessitat d'una cisterna a l'interior del pati. Això explicaria per què aquesta obra hauria sobrealtà tant el sòcol, que en lloc de servir per seure hauria procurat una major capacitat de captació d'aigües. Fins a les obres dels anys 1948-1958¹⁴ el nivell del terra del pati era a l'alçada de les bases de les columnes, i al bell mig hi havia un pou (de cisterna, no de lavabo) al qual tenia dret d'accés tot el veïnat. De fet, fins que no es dessecà l'estany l'any 1554 no hi havia cap font d'aigües potables a l'entorn del monestir i de la incipient població de l'Estany, de manera que la construcció d'una cisterna en un moment d'augment de la comunitat i del poble annex podria haver estat raó de prou pes: cisterna que, com hem vist a la nota 12, ja existia l'any 1436. Al llarg de tota la història posterior del monestir, ja com a parroquial, es parla de problemes derivats del pas de bestiar dins del claustre¹⁵, que només s'explicaria per la seva condició secular d'abeurador públic.

14. Entre els anys 1948 i 1958 la secció de Monuments de la Diputació féu una restauració, dirigida per Jeroni Martorell: s'eliminà el pis superior, els pilars massissos dels angles i la cisterna i el pou del pati.

15. *Visites pastorals 1645-1977. Parròquia de Santa Maria de l'Estany*, recull publicat pel rector Aureli POU l'any 1981 i repartit amb el full parroquial.

6. Aspecte original del claustre

La disposició original del claustre, amb pilars interposats i els capitells endreçats segons l'ordre d'intervenció, és un trencaclosques difícil de resoldre. Ja hem vist que els capitells amb una cara sense decorar per anar adossats són vint, tretze totalment buits (n1, n4, n5, N7, N8, n8, N9, S4, s3, E4, e4 i e6) i set més amb una decoració clarament afegida (n6, W6, w6, s7, S6, S3 i s4). És lògic pensar que n'hi hauria d'adossats a pilars cantoners, de manera que n'hi hauria dos per banda: quatre cantonades, vuit capitells. També hi hauria pilars al mig de cada galeria, a dos per banda, vuit més: setze (Fig. 15a). La incògnita es presenta amb els quatre que queden, que obligatòriament suposen un claustre no quadrat sinó irregular... o inacabat. Rectangular, allargant-se cap

a l'oest o cap al sud (15b)? Triangular, com a Lluçà –encara que aquí la regularitat del terreny no ho justifiqui– (15c)? O bé es podria pensar en un inicial claustre més gran, amb dos pilars a cada galeria –més semblant doncs als seus coetanis de Sant Cugat o Girona– i del qual no s'acabés de construir la darrera galeria (15d)?

Aquesta darrera hipòtesi suposaria un canvi realment substancial no només en el claustre sinó en la planta del monestir sencer, i el conjunt d'edificacions que el configuren actualment datarien, des dels fonaments, d'aquesta època; l'"enriquiment temporal" per part de Berenguer de Riudeperes seria, doncs, de gran envergadura. Però això ja forma part d'una altra mena d'hipòtesi que s'escapa d'aquest curt article. La deixem oberta!

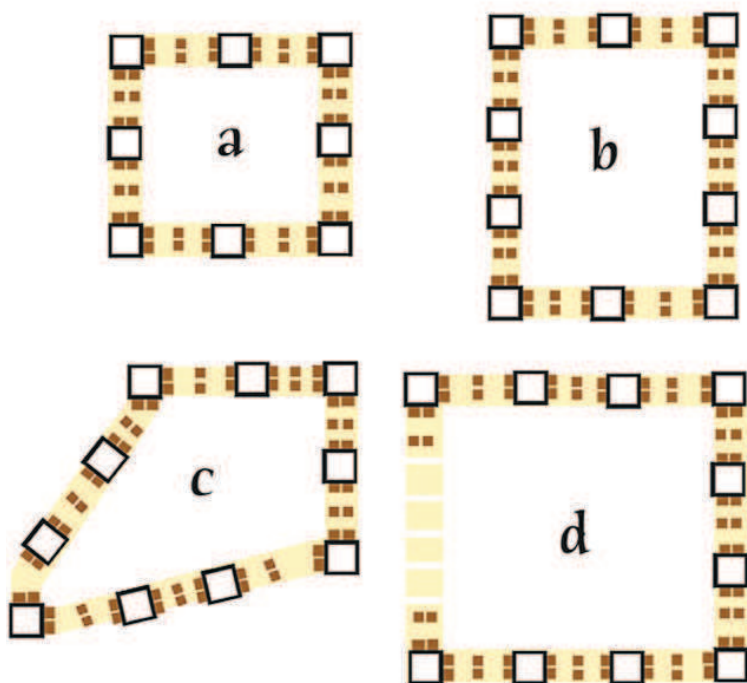

Fig. 15 - Possibles plantes originals del claustre.

ESTAT DE COMPTES AARB ANY 2006

SALDO ANY 2005 2.212,49

RESUM TRESORERIA ANY 2006 PER CONCEPTES

COBRAMENTS

1-QUOTES SOCIS 9.399,00
2-SUBVENCIONS (Butlletí, Ajuntament, Cursos) 3.396,27
3-PER ACTIVITATS, Superàvit Sortides, Inscripcions Cursos 606,00
4-PER LOTERIA 0,00
5-PER MÀRQUETING-ANUNCIS 700,00
25-ANIVERSARI 25 ANYS AARB 600,00
TOTAL COBRAMENTS 2006 14.701,27

PAGAMENTS

6-PAGAMENTS ÀREA ADMINISTRATIVA 3.538,15
7-PUBLICACIONS 3.423,22
8-ARXIU 129,75
9-ACTIVITATS SOCIALS I CULTURALS, CURSOS 4.013,41
10-ALTRES PAGAMENTS-Local, Pàgina Web, Varis 2.917,02
25-ANIVERSARI 25 ANYS AARB 2.198,16
TOTAL PAGAMENTS 2006 16.219,71

DIFERÈNCIA ANY 2006 -1.518,44
SALDO REAL A 31-12-05: 2.212,49
SALDO REAL A 31-12-06: 694,05

PRESSUPOST AARB 2007

COBRAMENTS

1-QUOTES SOCIS 9.300,00
2-SUBVENCIONS (Butlletí, Ajuntament, Cursos) 1.800,00
3-PER ACTIVITATS, Superàvit Sortides, Inscripcions Cursos 400,00
4-PER LOTERIA 0,00
5-PER MÀRQUETING-ANUNCIS 700,00
TOTAL PRESSUPOST COBRAMENTS 2007 12.200,00

PAGAMENTS

6-PAGAMENTS ÀREA ADMINISTRATIVA 3.400,00
7-PUBLICACIONS 3.000,00
8-ARXIU 150,00
9-ACTIVITATS SOCIALS I CULTURALS, CURSOS 3.000,00
10-ALTRES PAGAMENTS-Local, Pàgina Web, Varis 2.500,00
TOTAL PRESSUPOST PAGAMENTS 2007 12.050,00

DIFERÈNCIA PREVISTA PRESSUPOST 2007 150,00

COMPOSICIÓ JUNTA DIRECTIVA AARB 2007

President: Francesc Junyent i Maydeu
Vicepresidenta: Maria Mercè Matas i Cuspinera
Secretari: Josep Llobet i Manubens
Tresorer: Joan Badia i Guitart
Vocal: Jaume Moya i Plana

Adreces e-mail i telèfons AARB
Adreça e-mail dels AARB: aarb@manresa.org
Francesc Junyent: francescjunyent@hotmail.com
Maria Mercè Matas: tel. 687806585
Josep Llobet: tel. 938772589
Joan Badia: tel. 938273302
Jaume Moya: moyamatas@coac.net

CRÒNICA D'ACTIVITATS

El 17 de desembre passat, i com cada any, ens hem reunit per celebrar el Nadal. La trobada també ha estat el colofó de la celebració del 25è aniversari de l'entitat. Els socis assistents van rebre una placa commemorativa. També es van lliurar els tradicionals premis Carreu, enguany per a Francesc Serra i Capitell, per a Enric Castells, el darrer president de l'entitat, i Jaume Soldevila, fundador i primer president.

Maria Mercè Matas i Cuspinera

Dinar de Nadal. 17 de desembre de 2006

La Missa del Gall es va dur a terme a l'església de la Mare de Déu del Grauet -també coneguda com a Santa Maria de la Maçana o Santa Maria del Grauet- (Aguilar de Segarra).

Missa del Gall. 24 de desembre de 2006

PROPERES ACTIVITATS

Matinal - Diumenge 25 de març

A L'OMBRA DE MONTSERRAT

Horari:

Sortida, a les 9.00 h des de plaça Infants/Manresa, en vehicles particulars.

Cal portar esmorzar.

No cal inscripció prèvia.

Sortida - Diumenge 22 d'abril

SOLSONA

Sortida de tot el dia

Horari:

Sortida, a les 9.00 h des de plaça Infants/Manresa, en autocar.

Visitarem:

- Museu Diocesà de Solsona
- Catedral de Solsona
- Olius

Inscripcions:

Viatges Massanès (Manresa).

Socis a partir del dia 10 d'abril, i No Socis a partir del dia 12 d'abril.

Per dur a terme la sortida cal una inscripció mínima de 35 persones.

Viatge d'estiu - juny-juliol

VIATGE D'ESTIU

Dates:

Del 30 de juny al 8 de juliol

Lloc:

Zona d'A Ribeira Sacra i de Zamora.

Inscripcions:

VIATGES BAIXAS
Carretera de Cardona, 2
Manresa

Es respectarà l'ordre d'inscripció.

Queden poques places.

FE D'ERRADES

La Crònica d'Activitats del butlletí anterior era de Núria Magrans.

Us preguem que ens disculpeu.

El fascicle núm. 145 de L'ARNÈS DEL CAVALLER. SEGLES XII-XV, i concretament a la pàgina VII, on es descriu l'episodi de la lluita entre David i Goliat, cal aclarir que la figura que ocupa la part superior s'ha d'identificar amb el gegant Goliat, que ha estat abatut per un tir de fona sorgit de la mà de David. Per tant, forma part de la primera escena d'aquest episodi.

OBERTA A TOTHOM

AMICS
DE L'ART
ROMÀNIC
DEL BAGES

Els interessats en col·laborar amb la junta d'Amics de l'Art Romànic del Bages us podeu posar en contacte amb qualsevol de les persones de l'actual junta.

LA FOTO INCÒGNITA ?

Continuem amb el nostre joc
en referència a la
fotografia de la portada.

De quin lloc es tracta?

No hi ha cap premi.
El joc servirà per conèixer més
el nostre art.

Adreceu les vostres respostes a:

Amics de l'Art Romànic del Bages
Baixada de la Seu, 3 · 08241 Manresa
o bé al correu: aarb@manresa.org

**La resposta
del número anterior és**

**Castell de Merola
(Puig-reig - Berguedà)**

Born, 6 - Manresa
Tel. 93 875 39 00
Fax 93 875 16 55

manresa@viatgesmasanes.com

e-mail: sarrio@sarrio.net

Saclosa, 21. MANRESA. Tel. 93 872 79 98

márquez

Muralla del Carme, 10-12 - 08240 Manresa
Tel. 93 872 26 44 - Fax 93 872 15 49
www.e-marquez.com

CITROËN
FUTURAUTO S.A.
CONCESSIONARI OFICIAL

Cra. de Vic s/n (Pujada Roja) - Manresa
Tel. 93 873 85 00
www.futurauto.citroen.es

